

УДК 37.011.31.796

Юрій Курнишев

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті виділяються нові акценти у проблемі саморозвитку вчителя. Основними завданнями саморозвитку сучасного педагога повинні стати: формування потреби в усвідомленні сенсу життя, обранні власної моральної позиції, потребі створити себе, розвинути творчий потенціал особистості, професійну компетентність, духовний світ; активізація процесів самопізнання, самовиховання, самотворення особистості; вдосконалення особистісних якостей.

Ключові слова: саморозвиток, вчитель фізичної культури, особистість, педагогічна майстерність.

Пошук концептуальних засад професійного саморозвитку особистості фахівця, який пролягає через розкриття природи та умов реалізації особистісно-розвивальних функцій навчально-виховного процесу, визначення цільових, змістових і процесуальних характеристик професійного саморозвитку майбутніх фахівців у системі вищої освіти і у подальшій професійній діяльності.

Проблеми особистісного та професійного розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів були і залишаються об'єктом уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників (К. Абульханова-Славська, І. Бех, А. Деркач, І. Зязюн, Г. Костюк, І. Краснощок, Н. Кузьміна, В. Лозова, А. Маркова, М. Ніколаєва, О. Пехота, С. Сисоєва та ін.)

Психологічні передумови саморозвитку особистості викладені в працях О. Запорожця (1986) [4], Ю. Кулюткіна (1996) [5] та ін., але, у зв'язку з тим, що особливості творчої діяльності вчителя фізкультури ще недостатньо вивчені, залишаються не конкретизованими психолого-педагогічні механізми мотивації творчого саморозвитку вчителя фізичної культури. Результати філософських і психологічних досліджень (Б. Ананьєв, Л. Виготський, І. Зязюн, Г. Костюк, О. Леонт'єв, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Рибалка, Е. Фромм та ін.) свідчать, що розвиток людини – це процес: або природний, як дозрівання і зростання, або надприродний, як накопичення життєвого досвіду, або як діяльність спрямована на формування особистісних якостей, або і те, й інше одночасно. На проблемі саморозвитку особистості, надбанні нею соціально «виправданої» і в той же час «незалежної» власної «траєкторії» життя сфокусована увага соціологів, психологів і педагогів, діячів фізичної культури і спорту, зокрема таких як Б. Ашмарин [6], Г. Балл [7], В. Бальсевич [8], І. Бех [9], О. Бодальов [10], Л. Виготський [11], І. Зязюн [12], П. Лесгафт [13], А. Лосєв [14], А. Маслоу [15], К. Роджерс [16],

В. Сухомлинський [17], Б. Шиян [18], П. Якобсон [19].

Мета статті – розкрити проблеми професійного саморозвитку сучасного вчителя фізичної культури.

У сучасних соціально-економічних умовах, здійснення інноваційних перетворень, розробка та впровадження державних стандартів в освіті, вимагають впровадження відповідних освітніх технологій, формування нових соціальних відносин, при яких створювалися б максимально сприятливі умови творчого саморозвитку вчителя. Творчий потенціал людини, її готовність продуктивно реагувати на вимоги та зміни навколишнього середовища стають одним з ключових факторів розвитку, як самої людини, так і суспільства. Актуалізується проблема вивчення особливостей конструювання системи взаємодії індивіда з суспільством і самим собою. Іншого характеру набувають дослідження питань детермінації поведінки, прояву соціальної активності в сучасних умовах, аналізу не тільки стійких патернів функціонування [1], але й розвитку і саморозвитку. Важливим фактором, що визначає особливості сучасної системи освіти є те, що саме життя вимагає від педагога шукати оптимальні способи адаптації до постійно мінливого світу і сам він стає активним суб'єктом його перетворення. В цьому полягає певна своєрідність освітньої системи і одне з протиріч педагогіки вищої школи та педагогічної освіти, зокрема між назрілою необхідністю позитивних змін у підготовці вчителів фізичної культури і неможливістю здійснити ці зміни без зміни засад навчально-виховного процесу, переходу його від трансляції знань до керування знаннями, його гуманізації і гуманітаризації, орієнтації на загальнолюдські цінності, на пріоритетність особистості, створення умов для її розвитку і саморозвитку, самовизначення й самореалізації.

Актуальність проблеми відзначалася у філософських та психолого-педагогічних дослідженнях західних і вітчизняних вчених ще від середини ХХ століття, однак до цих пір не створена цілісна психолого-педагогічна концепція розвитку особистості, яка б враховувала нові закономірності розвитку й модернізації національних освітніх систем, появу якісно інших вимог і способів професійної підготовки фахівців освітньої галузі, зокрема професійного саморозвитку вчителів фізичної культури. У Законі України «Про фізичну культуру і спорт», зазначено, що основними завданнями фізичної культури і спорту є постійне підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного населення тощо [2]. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації», основним завданням якої є сприяння духовному і фізичному розвитку молоді розроблена з метою реалізації положень чинного законодавства [3].

За результатами аналізу філософських, психологічних і педагогічних досліджень, Є. Чудіна, виділяє істотні характеристики саморозвитку особистості фахівця і приходиться до висновку, що це внутрішній процес самозмінення системи під впливом власних суперечностей, вищий рівень саморуку; при цьому система, що саморозвивається, повинна бути відкритою, оскільки внутрішні ресурси не зможуть забезпечити тривале

існування системи. Конкретизуючи категорію саморозвитку до професійної сфери, ми звернулися до досліджень, у яких обґрунтовується ідея детермінації розвитку особистості діяльністю, тому людина вивчається з позицій її відповідності професії та успішній діяльності в ній [20]. Розглянувши професійний і особистісний саморозвиток майбутнього вчителя фізичної культури як необхідну умову зростання якісних показників професійної діяльності вчителя, слід зазначити, що значущість саморозвитку визначається регулюючою функцією. В особистісну сферу включається ставлення до себе як до частини соціальних відносин і як особистості в цілому. Якщо майбутній учитель фізичної культури обирає професію самостійно на основі системи цінностей, що сформувалася в родині або відповідно до соціальних вимог, то він легше адаптується до умов професійної діяльності. Виходячи з цього, проблема професійного саморозвитку особистості є однією з найактуальніших проблем як у педагогіці вищої школи, так і у вищій фізкультурній освіті [21].

Вчених об'єднує думка про те, що кожна людина як особистість може реалізувати покладені на неї функції лише в тому випадку, коли самостійно знайде смисл життя, коли буде неухильно координувати еволюційні зміни власної свідомості, ставлення до світу і до самої себе. Отже, постає питання про здатність особистості до відображення світу у самій собі, до своєрідного діалогу з собою, власною свідомістю і світовідчуттям, зокрема, готовністю майбутнього вчителя до професійної рефлексії, що поєднує у собі психолого-педагогічну і фахову спрямованість і послідовність дій.

Для більш глибокого розуміння значимості саморозвитку педагога слід осмислено підійти до визначення понять «самовиховання» і «саморозвиток», які мають багато спільного, але не є ідентичними.

Особистісний підхід до безперервного професійно-особистісного виховання і самовиховання вчителя враховує: цілісність його особистості, а, отже, нерозривну єдність самовиховання і саморозвитку; тісний взаємозв'язок освіти та самоосвіти; домінуючу роль виховання, навчання і саморозвитку в процесі підготовки викладачів. В рамках даного підходу, під саморозвитком розуміється досягнення особистістю професійної компетентності, педагогічної майстерності які забезпечують розвиток педагогічних якостей, переконань, а також активності поведінки. Саморозвиток визначається як безперервний процес формування особистості педагога, інтегрований потребами педагога і суспільства.

Основними характеристиками саморозвитку виступають: внутрішнє пізнання необхідності, внутрішня свобода особистості, цілеспрямованість, самореалізація. Саморозвиток в сучасних умовах має орієнтуватися на формування професійної гнучкості та мобільності і такого рівня професійної освіти, який дозволив би адаптуватися до мінливих умов і змісту професійної праці, а також на створення умов для успішної самореалізації особистості.

У зв'язку із зростанням інтелектуального потенціалу суспільства,

розширенням сфери педагогічного впливу, до педагога пред'являються вимоги інтелектуального самозбагачення, самоосвіти, щоб відповідати вимогам часу. Слід зазначити, що саморозвиток проявляється в русі по самостійно обраному шляху професійно-педагогічного самовдосконалення. Здатність і здібність до безперервного саморозвитку – це не дана від початку людині властивість або якість, це не самовиникаючий процес, але важка і професійно значима робота педагога над собою протягом усього життя, активної педагогічної діяльності, яка буде неефективна без самоактуалізації, самооцінки, самовдосконалення, постійної праці над собою.

Майбутній вчитель фізичної культури повинен відрізнитися високим рівнем морально-естетичної зрілості, особливістю психічних процесів, соціальною активністю, сучасним стилем роботи. На жаль, таких студентів небагато. Тому так важливо, щоб викладачі вищих навчальних закладів ставили на чільне місце проблему організації та керівництва студентським саморозвитком з першого до випускного курсу. Безперервна самоосвіта і саморозвиток є однією з основних складових високої культури праці викладача. Від правильної організації індивідуальної творчої діяльності вчителя протягом усіх етапів професійно-особистісної підготовки залежить і рівень його педагогічного мислення, культура педагогічного спілкування, і якість оволодіння ним прийомами педагогічного спостереження, тобто культура педагогічної праці в цілому.

Правильно поставлений саморозвиток, – як стверджує І. Харламов, – є не що інше, як вмiле внутрішнє стимулювання активності зростаючої особистості в роботі над собою, є спонукання її до власного розвитку і вдосконалення [24].

Інакше кажучи, саморозвиток має місце вже в процесі виховання студентів. Але ця робота спеціально організовується викладачем, зумовлюється і стимулюється. Педагоги ставлять виховні завдання, формують у студентів відповідні потреби (активність), включають їх у діяльність і таким чином спонукають їх працювати над собою.

Все вищевикладене дозволяє виділити нові акценти у проблемі саморозвитку вчителя. Основними завданнями саморозвитку сучасного педагога повинні стати: формування потреби в усвідомленні сенсу життя, обранні власної моральної позиції, потребі створити себе, розвинути творчий потенціал особистості, професійну компетентність, духовний світ; активізація процесів самопізнання, самовиховання, самотворення особистості; вдосконалення особистісних якостей.

На нашу думку, особливості саморозвитку вчителя фізкультури в сучасних умовах полягають у самостійному оволодінні сукупністю спортивних досягнень і педагогічною майстерністю, рефлексією смислів, технологій самовдосконалення, досвідом педагогічної дії. Його зміст утворюють психолого-педагогічні та спеціальні знання, творче вивчення досвіду колег – спортсменів і тренерів, досвідчених вчителів, пошук нових методичних ідей, способів і прийомів роботи, аналіз та узагальнення

власного досвіду з позиції сучасних вимог, високоефективне, творче вирішення професійно-педагогічних завдань з опорою на рекомендації науки і ефективної педагогічної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Патерн [patern]. (від англ. patron) прийняті у певній культурі зразки та стереотипи поведінки – Словник іншомовних соціокультурних термінів.
2. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
3. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawua.info/bdata3/ukr3328/index.htm>.
4. Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2-х т. – М. : Педагогика, 1986. – Т. I. – 320 с.
5. Кулюткин Ю. Н. Изменяющийся мир и образование взрослых / Ю. Н. Кулюткин // Проблемы непрерывного образования: педагогические кадры. – 1996. – № 6. – С. 5–7.
6. Ашмарин Б. А. Теория й методика педагогических исследований в физическом воспитании / Б. А. Ашмарин. – М. : ФиС, 1978. – 222 с.
7. Балл Г. А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект / Г. А. Балл. – М. : Педагогика, 1990. – 183 с.
8. Бальсевич В. К. Физкультура для всех и для каждого / В. К. Бальсевич. – М. : Физкультура и спорт, 1988. – 208 с.
9. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗІМН, 1998. – 204 с.
10. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования. Мышление и речь. Проблемы психологического развития ребенка / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во Акад.пед.наук РСФСР, 1956. – 519 с.
11. Бодалёв А. А. Личность и общение / А. А. Бодалёв. – 2-е изд. – М. : МПА, 1995. – 324 с.
12. Зязюн І. А. Педагогічний професіоналізм у контексті професійної свідомості // Педагог професійної школи : зб. наук. праць / МОН України ; АПН України ; ІПППО АПН України ; КППК ім. Антона Макаренка. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 8–17.
13. Шахвердов Г. Г. Лесгафт П. Ф. – создатель русской системы подготовки педагогических кадров по физическому образованию / Г. Г. Шахвердов // Очерки по истории физической культуры : сб. трудов / под общ. ред. Торопова Н. И. – М. – П., 1949.
14. Лосев А. Ф. Дерзание духа / А. Ф. Лосев. – М. : Политиздат, 1988. – 364 с.
15. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 479 с.
16. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 479 с.

17. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – 653 с.
18. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук / Б. М. Шиян. – Київ, 1997. – 50 с.
19. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – М. : Просвещение, 1979. – 317 с.
20. Чудина Е. Е. Профессионально-личностное саморазвитие как показатель качества современного образования / Е. Е. Чудина. – Режим доступа : <http://www.wecomm.ru/structure/?idstructure=29>.
21. Драгнєв Ю. Професійний і особистісний саморозвиток майбутнього вчителя фізичної культури як необхідна умова професійного вдосконалення [Електронний ресурс] / Ю. Драгнєв. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2011_4/Drag.htm.
22. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. – М. : Гардарики, 1999. – 520 с.
23. Рувинский Л. И. Самовоспитание чувств, интеллекта, воли / Л. И. Рувинский. – М. : Знание, 1983. – 158 с.
24. Жукова О. Л. Акмеология физической культуры и спорта : учебное пособие / О. Л. Жукова. – Екатеринбург : ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2004. – 122 с.